ژن شوناسێکی لەدەستدراو..

نیهاد جامی

شۆڕش دەتوانێت ماناکانی شۆڕشگێرییەتی بگۆڕێتە سەر ئاستی کولتوریی، وەک ئەوەی لە شەقامی ڕۆژهەڵاتی کوردستان و ئێراندا ڕوویدا، شەهیدکردنی کچە کورد ژینا ئەمینی، سەرەتای بەگژداچوونەوەی دنیا نێرایەتی و کولتورێکی سەپێنراوە، ئەو بیرۆکەیە لای نووسەر دیلفین مینوی دەبێتە بیرۆکەی سەرەکی ڕۆمانی بەد جنس, یاخود بە فەرەنسییەکەی «بادژەنس».

وشەکە وەک نوسەر ئاماژەی بۆ دەکات لەزمانی فارسیدا بە دوو بڕگە دەنوسرێت و لەفەرەنسیدا وەک یەک ووشە بەکاری هێناوە، کە بە مانای خودێکی خراپ دەیناسین، کردەیەکی زیانبەخش ئەنجام دەدات و لەهەمان کاتدا کردەیەکی چێژ بەخشیشە، بەواتای چەندە خراپە بەهەمان شێوە دەتوانێت چێژیش بە خۆی بەرهەم بێنێت.

گێڕەرەوە دەکەوێتە گێڕانەوەی شۆڕشی ژن لەژیانی ناو شەقامەکانی ئێران، وێنە پانۆراماییەکانی دەشێت بۆ ئەمە وێنەی تەبا بن، بەڵام بۆ خوێنەری فەڕەنسی کە ڕۆمانەکە بەو زمانە نووسراوە.. جێگای بایەخ و گرنگی خۆی بێت، چونکە وێنە پانۆراماییەکان وێنەیەکی ڕاستەقینەی ناو ڕووداوەکانە، لە هاندانی دایک بۆ کچ و بوونی کچەکان لە شەقام، ئەوە چیە کچەکان لەماڵە دێنێتە دەرەوە؟

سەرکێشی و یاخی بوونی یەکێک لەو کچانە بەناوی زەهرا ئیعتیمادی، ئەو کچە شانزە ساڵانەی ناو شەقامەکانی تاران دەبێتە تەوەری سەرەکی بە گێڕانەوەی ئەم شۆڕشە، ڕووبەروی کێشەکانی مێینەمان دەکاتەوە، بەتایبەت لەبابەتی لەباربردنی منداڵ و کێشەکانی کچ لەماڵەی ئێرانیدا کە چۆن برا بەسەر ئەو دەسەپێنرێت.

ئەو ئەستایەی شەقام وابەستەی یادەوەری ژنەکانە، هاوارەکە لەدژی دنیای سیاسەت و پیاو، کاتێک بەناو یادەوەریدا دەچێتەوە، ڕووبەرووی ئەو هەموو ستەمەی پیاو دەبێتەوە لەماڵەدا، باوک لەوێنەی بالا و نایەکسانی نێوان ئەوی کچ و مەهدی برای، تا ئەو هەگربونەی وەک کچە مناڵکارێک بە عەلی ئامەزای هەیەتی، کەچی ئەویش لەڕێی سێکسکردنەوە دنیای لە تاریک دەکات و زەبروزەنگێک کە ئەوی مناڵ هەر تێی ناگات چیە.

ئەو وەک کچێک دواتر هەر دەبێت ڕووداوەکە بە دایکی بگێڕێتەوەو دایکیش وەک کۆتایی چیرۆکێک دەرگای بەسەر دادەخات، چونکە دەزانێت پیاوەکان سزا نادرێن، ئەوان لەکۆمەلگایەکی پیاودا، دەبینن لە

رووداوەکی هاوشێوەدا کاتێک کچێک داکێکی لەخۆی کردووە، ئەو پیاوەی کوشتووە کە پەلاماری داوە، سەرەنجام ژنەکە دەکوژرێتەوە، بۆیە کۆی چیرۆکەکان دەبێت بە بێدەنگی ببەخشرێن، ئەوە مەهدیەکانن لەمناڵیەوە، چونکە نێرن بە نازەوە گەورە دەکرێن، ئەوە عەلیەکانن لەکۆتاییدا پەلامار دەدەن و دەکوژن و سێکس دەکەن و بە بێگوناهی لێی دەردەچن، ئەو وێنەیە لەناو ماڵی ئێرانیدا وێنەیەکی روونی کۆی خۆرهەڵات و کۆمەڵگای پیاو سالاری کۆنترۆڵکراوە بە هاوپەیمانیەتێکی ئەخلاقی.

کاتێک دایکەکەش بڕیار دەدات بۆ پشوو کچەکەی ببات بۆ تاران، لێرەدا وێنەیەکی ڕوون دەبینین، ئەویش ئەوەیە ئەوەی بە فریای مێینەکان دەکەوێت، تەنیا خودی مێینەکان خۆیانن، دایک و کچ سەر بەیەک ڕەگەزن و هەر خۆشیان لە ئازارەکانی یەکتری تێدەگەن، لێرەدا گەر ئەو وێنەیە بشوبهێنینەوە، بە سەرەتای ڕۆمانەکە لەمانای شۆڕشی ژن لە شەقامی ڕۆژهەڵاتی کوردستان و ئێران تێدەگەین کە بۆچی شۆڕشی ژن بوو، چونکە سیستەمە کۆمەڵایەتی و ئاینیەکان هاوپەیمان و هاودەستی پیاوەکانن، بۆیە ژنەکان دەیانەوێت شۆڕشێکی فەرهەنگی بەسەر بیرکردنەوەدا بێنن، نەوەک بەسەر گوتاری سیاسی و ئاینی و کۆمەڵایەتی، هەندەی دەیانەوێت ئەو بیرکردنەوەیە بگۆڕن، کە ژیانی ئەوانی وێران کردووەو لەناو ماڵەکانیشیان هەڕەشەی زوبروزەنگ و سەرکوتکردنەوەیان هەیە.

تێگەیشتن لەخودی خۆت، بەتەنیا وابەستە نیە بە ژیانێک کە تیایدا دەژیت، بەڵکو وابەستەی کتێبە کە وا دەکات مرۆڤ توانای خۆناسینی هەبێت، ڕەنگە هەموومان ئەو ڕستەیە بە نامۆ نەزانین، بەڵام کاتێک کتێب خرابێتە دەرەوەی ژیانەوە، دەبێت قبوڵی هەموو ستەمکاریەک بکەین کە لەدژماندایە، بە ئاگا نەهاتنەوەمان لەوەی تیایدا دەژین، هۆکارەکەی بوونمانە لەدەرەوەی کتێبەوە، تەنیا کتێبە توانای ڕزگارکردنمانی هەیە لە بەردەم ستەمکاردا، پێشنیاری کتێب فرۆشەکە بە کەسێتی کچە منالکارەکەی ناو ڕۆمانەکە، کە بە بەد جنس دەیناسین، وێنەیەکی ڕوونی ئەو تێگەیشتنەیە کاتێک کتێب فرۆشیە تارانیەکە، کە پیاوێکی پیرە پێی دەڵێت ئەو دوو کتێبە بخوێنەوە و ڕۆژێک لە ڕۆژان تێی دەگەیت، دیارە دوو کتێبەکەش «ڕەگەزی دووەمی» سیمۆن دو بۆڤوار و کتێبی «دۆخی مرۆڤی هاوچەری» ی هانا ئارنێتە، ئەو کۆمەککردنە وەک ناخود ئاگاییەکی کتێبفرۆشێک بە کچەکە، بە خۆی جۆرێکە لەبنیاتنناوەی کەسێتی کە پیاوەکان تێیاندا شکاندویانە، بەشێکی تری وێنەی بنیاتنانەوە، بریتیە لەو قسەیەی دایکی کاتێک لە ئوتێل پێکەوە شیعری «سیمین بەهبەهانی» دەخوێننەوە، دایک ئەو دێڕەی بۆ دەخوێنێتەوە، کاتێک باس لەوە دەکات، نیشتمانەکەی بنیاتت

دەنێتەوە، گەر پێویست بکات بە قوڵی خۆی و بە ئێسقانەکانی، دیارە ئەو وێنەیە بە ئەو شێوەنە، کۆمەکی تەواوی دایکە بە کچەکەی، سەرباری ئەوەی پێی وتوە چیرۆکی پەلاماردانەکەی لەیاد بکات، بەڵام کتێب و شیعر لەو شوێنەدا بە خۆی بنیاتنانی کەسی و کۆمەکی ژنەکانە بە یەکتری.
بە ئەوەی شۆڕشی ژنی ئێرانی هەڵگری تەواوی خەونەکانی بێت، نابێت دەستبەرداری ئازادی بە سنوور بێت، لەدەرەوەی تێگەیشتنی ئاینی و کۆمەلایەتی دەڕوانێتە ئازادی، بۆیە ئەمە ڕووبەرووی ئەو دیدە هەنوکەییەی مرۆڤی ئەم ڕۆژگارە دەبینەوە، کاتێک دەبینین پاڵەوانی سەرەکی ڕۆمانەکەمان لەڕێی سۆسیال میدیاوە هاوڕێیەتی لەگەڵ کچێکی کوڕی پەیدا کردووە، دایکی کچەکە دێتە ناو چاتە ڤیدیۆیەکەیان و باس لەمەیلی ژنانەی بە ژن دەکات، لێرەدا ئازادی دەکەوێتە نێو پەیوەندی ژن و شۆڕشدا، ئەو دیدە داکۆکیکارە لە نەریتی ڕابردوو کە ئاماژە بە ئەوە دەکات ئازادی سنوری هەیە، لەڕاستیدا ئەو سنورە ئەوە جۆری مرۆڤەکانە بڕیار لەسنورەکەی دەدەن کە چی دەکەن و باوەڕیان بە چۆنیەتی کارکردنە لەگەڵ ئازادی، مرۆڤ خۆی ئازادە لەوەی دەیەوێت سنور دابنێت بۆ کە ڕەفتارەکانی یاخود لەدەرەوەی سنورەوە بێت، نەوەک ئازادی بە خۆی سنوری بێت.
ڕووداوەکانی شۆڕش و بوونی ژنەکان لەشەقامدا وا دەکات سەرەتایەک بدۆزنەوە بۆ ئازادبوونی زمان و ڕزگاربوون لەو چەپاندنە زمانییەی نەیتوانیوە گوزارشت لە چێژی پەیوەندی سێکسی بکات، دواتر لەشەقامدا دەتوانن چیرۆکەکانی خۆیان بە یەکتری بگێڕنەوە، مانایەک نیە لەو ئازادیە جوانتر بێت، کە ژنەکان لەشەقامدا گوزارشتی لێ دەکەن، کوژرانی عەلی بە دوو فیشەگ دەرخەری ڕۆژگارێکی تری ژیانە بە ئازادی، ئەو کە داکۆکی لەدەسەڵاتێک دەکات، هەر بەدەستی هەمان دەسەڵات دەکوژرێتەوە، عەلی ئەو کوڕەی سێکسی لەگەڵ دەکات، کوژرانی بەواتای ئەمە لەسەرەتای ڕۆژگارێکی ترین بە ئازادی، هەر بۆیە کاتێک سۆڕش لەشەقام دەست پێدەکات، دایک هانی کچەکەی دەدات و ڕێگری لێ ناکات بە بەشداری کردن، چونکە ئەوە داکۆکیکردنە لەشوناسی زەوتکراوی، لەسڕینەوەی ماناکانی بوونی ڕەگەزێتی، لەساتی خوێندنەوەدا، ڕامانێک لەسەر ڕووداوەکان دەموەستێنێت و بیری تێکستێکی کوردیم دێتەوە، تێکستێکی شیعری کەژاڵ ئەحمەد نووسیویەتی بەناوی «جادەم لە پیاو خۆشتر ئەوێت» چونکە لەو کاتەدا ڕێک ژنەکان لەشەقامدا جادەیان لەهەموو ئەو پیاوانە خۆشتر دەوێت کە سێکسیان لەگەڵدا کردوون کە خۆشیویستیان بوون، بۆیە وەک کچە پاڵەوانی ڕۆمانەکە دەڵێت هەموو دەنگەکانی باوک و عەلی و ئەوانیتر نابیستم، جادە لەو کاتەدا دەبێتە ڕووبەری ئازادی بە ژن.

پەیوەندی خۆشەویستی لەگەڵ ئەو کوڕەی ناوی داریوشە، کە تەواو جیاوازە لە هەموو کەسەکی تر، کوڕێک لە شەقامدا دەیناسێت و هەفتانە بەیەکەوە دەچنە ژوان و یەکتریش ماچ دەکەن، تەنانەت کچە بە دایکی خۆشی دەناسێنێت.

لەپڕ ڕۆژێک کوڕەکە بڕیار دەدات بەجێی بێلێت، ئەوەش دەخاتە ڕوو، نە بەهۆی ناسینی هیچ کچێکی ترەوەیە وە نە بەهۆی ئەو قسەیە کە کچە پێی وتوە باوکم توڕە دەبێت گەر بە پەیوەندییەکەمان بزانێت، بەڵکو قسەیەک کە هەمیشە لەدوای ڕۆیشتنی کوڕەکە لە مێشکی دەنگ دەداتەوە، کە دەنگییەکی ڕەگەزی نێرانەیە کە پێی وتووە «ببورە، من پیاوم، تۆ لەوە تێئەگەیت؟»

خالێک کە بە گرنگی لەم ڕۆمانەدا دەردەکەوێت ئەویش ئەوەیە، هەمیشە ژنەکان لەشکستدا پشت بە یەکتری دەبەستن، کە دەنگی و پاڵپشتی بە یەک درووست دەکەن، بۆیە گەر کاتێک ئامۆزاکەی لەڕووی سێکسییەوە لێی نزیک بۆوە بە دایکی باسی کرد، لەم شکستە دڵدارییەشدا پشت بە کچە کۆرییەکەی هاوڕێی دەبەستێت و ئەو دڵنەوایی دەداتەوە، بەهۆی ئەوەی کارەکتەرە سەرەکییەکەی ڕۆمانەکەمان خەریکی کاری تاتۆیە، وێنەی ئەو کارە بە نهێنی دەکات و دایکیشی کۆمەکی دەکات و بڵاوکراوەی تایبەتی بۆ پەیدا دەکات، هاوڕێ کۆرییەکەشی بەوە دەزانێت، بۆیە پێشنیاری ئەوەی بۆ دەکات، کە بێتە کۆریا و بەشداری لەو فێستیڤاڵەی تاتۆ بکات، بۆ ئەوەش کچە کۆرییەکە باس لەوە دەکات باوکی دیبلۆماتە و دەتوانێت کۆمەکی بکات بۆ سەفەرەکە, پاڵەوانەکەمان بۆ سەفەرەکەش بیر لەوە دەکاتەوە بەر لە ژینا ئەمینی بیری لەوە کردۆتەوە سەفەر بکات و ئێران بەجێ بێلێت.

ئێوارەیەکیان هاوڕێ کۆرییەکەی تەلەفۆنی بۆ دەکات، باس لە ڕووداوی کچێک دەکات، ئەویش کە سەیری ئینتەرنێت دەکات و هەواڵەکان دەخوێنێتەوە، دەزانێت ڕووداوی ژینا ئەمینییە و سێ ڕۆژ دواتر لەیلای هاوڕێشی هەر بە هەمان مەبەست تەلەفۆنی بۆ دەکات، لێرەدا ئەوەی کە دەنگی دروست دەکات ترسی ژنەکانە لە دنیایەکی تۆقێنەر.

بۆیە هەموو یەکتر ئاگادار دەکەنەوە، هەر ئەو مەترسییەش دەبێتەوە هۆی لەدایکبونی شۆڕشی ژنەکان، دەشێت ئەم ڕۆمانە بۆ خوێنەری فارس و کورد کاریگەرییەکی گەورە بەجێ نەهێلێت، چونکە بە ڕووداوەکان نامۆ نییە و بە تەواویان ئاشنایە، بەڵام بۆ خوێنەری فەڕەنسی گرنگی تایبەتی خۆی، نەک هەر ئەو ڕۆمانە تەنانەت ئەم ڕۆمانووسە لە ڕۆمانەکانی تریشیدا ویستویەتی وێنەیەکی ڕوونی ئێران بۆ خوێنەری فەرەنسی بخاتە ڕوو، وێنەیەک چەندە واقعیە هێندەش گەڕانەوەیەکی ئەدەبیە، بەتایبەت لەگەڕانەوەی بۆ هەستی کچان لەساتی شۆڕشی سەر شەقام، ئامادەبونی ئەوانەی لە ماڵەوەن و ئەوانەی سەر شەقام چۆن

لەڕێی تەلەفۆنەوە پەیامیان بۆ دەنێرن کە خۆزگەیان خواستووە لەگەڵیان بن، دایکی پێی دەڵێت خۆزگە تەمەنم لە بیست ساڵیدا بوایە، ئەو وێنەیە دەریدەخات کە شۆڕشی کچان هی نەوەیەکی نوێ بوو، نەوەیەک سەر بەم سیستمە سیاسییە نین، بۆیە گەر هەمیشە باس لەپەیوەندی مرۆڤەکان بە تۆڕە کۆمەڵایەتییەوە بکرێت، وەک کەسێتی سەرەکی ڕۆمانەکە پەیوەندی و ئاگاداربونەوەی بە دنیا لەم ڕێگایەوە دیار دەکات، ئەوا هەر ئەم نەوەییە کە ناتوانێت سیستمە سیاسەکەشی قبوڵ بکات.

ئەگەرچی ئەو قبوڵ نەکردنە بەرکەوتن بێت لەگەڵ قسەی باوک کاتێک باس لەوە دەکات دوور نیە وەک ئامۆزاکەی ئەویش بکوژرێت، بەڵام ئەو خۆی وەک کوژراوێکی ناو ژوورەکەی ماڵ دەبینێت، ئەو هەستە بە تەنیا هی مرۆڤێک نیە، هەندەی هی نەوەیەکە کە وادەزانێت کوژراوە، بۆیە دە بێت لەسەر شەقام بێت.

ئەو کاتانەی کچە کۆرییەکەی هاوڕێی نامەی بۆ دەنووسێت کە ڤیزەکەی ئامادەیە، ئەوە ئەو ساتەیە ئەو لەسەر دیوارەکان درووشم دەنووسێت بۆ ئازادی و مردن لەپێناو ئازادی بۆ ئێرانێکی نوێ، بۆیە بەخۆی دەڵێت بۆچی بڕۆم، کە جگە لەمانەوە لەئێستادا هیچ شتێکی ترم ناوێت، مانەوە لەشەقام و سوتاندنی سەرپۆش و هاوار کردن بۆ ژیان و ئازادی و ژن دەبنە شوناسی نەوەیەک، کە گەر مردنیش بێت پێی وایە پێویستە تامی مردنیش بکات.

نیهاد جامی– فەڕەنسا

بەکورتی28: قەرزاری ڕەوشتیی.. و پابەندبوونە ڕەوشتییەکان لە داڕماندان.. ئازاد حەمە

لە بەرئەوەی پرسیاری قەرزاری ڕەوشتیی Moral Debt قورسایی خۆی هەیە و قەرزێکی مرۆیی دژواریشە بیرکردنەوە لە قەرزە ڕەوشتییەکانمان لەسەر خۆمان و لەسەر ئەوانی دیکە شایانی بیرلێکردنەوەیەکی بەردەوامی ووردە. گومانی ناوێت مرۆڤ تاکە بوونەوەرە هەست بەم

جۆرە قەرزە لە بەردەم یەکتر یان یەزدان دا دەکات.وەکیتریش، هەستی قەرزاری ڕەوشتیی هەستەکی دیکە بەدوای خۆیدادەنێت، کە پابەندبوونە ڕەوشتییەکانە بە دانەوەی قەرزەکان؛ ئەمەیان لە هەنووکەدا لەبەردەم کێشەیەکی گەورەی ئاکارییدایە.

قەرزی ڕەوشتیی نە بە هەمووکەسێک دەدرێتەوە و نە هەمووان لە ماهیەتی قەرزاریی ڕەوشتیی حاڵیین. یەکلاییکردنەوەی قەرزە ڕەوشتییەکان داوای ڕەوشتییانە ڕەفتارکردنمان لێدەکەن. ئەمە لەکاتێکدا،کە قەرزاریی ڕەوشتییەکانی مرۆڤی ئەم چاخە لە زیادبووندایە؛ بەرامبەر بەوە ڕێژەی نابینایی ڕەوشتییش لە کۆمەلگە گەندەڵسالارەکان لە گەشەکردنی بەوچاندایە.

قەرزاری ڕەوشتیی چییە؟چۆن دەدرێتەوە؟ قەرزاری ڕەوشتیی و پابەندبوونی ڕەوشتیی هاوشانی یەک نیین؟ جیاوازیی چییە لەنێوان قەرزاریی ڕەوشتیی و قەرزاری ئابووریی؟چۆن هەستی قەرزاری ڕەوشتیی دروستدەبێت؟چۆن قەرزاری ڕەوشتیی قوربانییەکان بەدەینەوە(قوربانیانی جینۆسایدەکان، قوربانیانی جەنگ، کۆلۆنیالیزم، هەژاریی و بێدادیی، دانەوەی مافی هەڵهاتووە غەدرلێکراوەکان، ئەو پەناهەندانەی بەدەم ڕێگاوە مردن … و)؟

قەرزاری ڕەوشتیی چییە؟ قەرزاری ڕەوشتی ئارەزوومەندییەکی مرۆییە بەرامبەر بە ئەویتر، هەستکردنە بەدانەوەی قەرزەک، ئەرکەک، یان ئەنجامدانی بەرپرسیارییەتەکی ڕەوشتی. ئەلبەتە بەدانەوەی ئەو قەرزە مرۆڤ دەکارێت بەشدارییە گەورە لە ئەنجامدانی کردارە ڕەوشتییەکانیشدا بکات. ئەڵبەتە ئەم کردارە لە کەسێکەوە بۆ ئەویتر و لە دەزگەکی کۆمەلایەتی و شارستانییەوە بۆ ئەویتر جیایە.

سەرەڕای ئەوە،هیچ کەسێو خۆی قەرزاری ڕەوشتیی خۆی دەداتەوە. چونکە قەرزاری ڕەوشتیی قەرزاری نێوان مرۆڤەکان و قەرزاری نێوان مرۆڤ و یەزدانە. بەواتایەکی دیکە،دانەوەی قەرزە ڕەوشتییەکان کارێکی ئاسان نییە.ئەوەتا لە تێگەیشتنە ئایینییەکاندا قەرزاری ڕەوشتیی بریتییە”لە نیشاندانی سۆز و ڕێزگرتن، پێشخستنی دادپەروەری و ڕێزگرتن لە پەیوەندییە مرۆییەکان” و “پابەندبوونیش بە گێڕانەوەی ئەو باشە و خزمەتگوزارییانەی وەرگیراون”. کەواتە باشە وەرگیراوەکان دەبێت بدرێنەوە. کە باشەی وەرنەگرتووە؟ هەموو لە شوێنەک لە شوێنەکان قەرزاریی باشەکانیین.

دەکرێت ئەوەش باسکەین، کە خودی قەرزاری ڕەوشتیی دەشێت زۆر فۆڕمی مرۆیی وەرگرێت، لەوانە: هەست بەشەرمکردن لە ئاست کەسێک سەبارەت بە شتێک، کە ڕوویداوە، بەنموونە سەرەخۆشیت لە هاوڕێیەکت نەکردووە بەبۆنەی کەچی داکییەوە. ئەمە بەی هەیە هەستێک لەگەڵ خۆید بێنێت، کە دەکرێت ناونرێت هەستی قەرزاری ڕەوشتیی.

ئ□ب□تە نموونە لەسەر هەستکردن بە قەرزاریی ڕەوشتیی زۆرە: ئەو کاتەی جولەکەکان قەتلوعامدەکران یان ئەو دەمەی کورد بە زیندووی زیندەبەچال و کیمیاباران دەکرا دەبایە نەتەوە و هاوئاین و هاوڕەگەزەکانی جولەکە و کورد لەڕووی ڕەووشتیەوە بەرپرسیاری ڕەوشتی خۆیانیان دەستەبەجێ دەستنیشان بکردبایە، بەلام ئەمەنەکرا و بگرە هەنگاوی ڕەوشتی چەوتیش لەوبارەیەوە نرا. یان قەرزاری ڕەوشتیی بەرامبەر بە ژینگە، ئاژەڵ، هەژار و پەککەوتە و…. .

دەخوازین ئەوەش بڵێێن، کە سەرنج خستنەسەر گۆڕینی دید و ڕەفتاری ڕەوشتیی لە کۆمەلگە کارکردنیدەوێت. لەوبارەیەوە دێینە سەر خاڵێکی س□□ر□کی، ئەوەش ئەوەیە، کە دانەوەی قەرزەکان پەیوەندی بە جێبەجێکردنی بەڵێنەکانەوە هەیە. ئەمەش ل□ بەر ئەوەی دانەوەی قەرزە ڕەوشتییەکان لەخودی خۆیدا وابەستەیە بە پابەندبوونێکەوە.

گرنگە لەوە بەئاگابیین، کە زۆرجار دادوەرییەکانی ئێمە بەسەر تاوانباریی و بێ تاوانیی کەسێک دیوی تەنها ڕەوشتیی لەخۆناگرێت، دیوی یاساییش لەخۆدەگرێت. یاسا و ڕەوشت، کە پێکەوە کاردەکەن زۆرێک ڕێسا دەگۆڕن، کە ئایینیش هاتەنێوانیانەوە پێکەوەکارکردنەکەی یاسا و ڕەوشت ئاقاری دیکە وەردەگرێت.

وێڕای ئەوەی گوترا، ئاماژە بۆ ئەو باسەش دەکەین، کە قەرزاری ڕەوشتیی لە کۆمەڵگە گەندەڵەکان، کە ب□ب□اکە بەرامبەربە پێکاوەکارکردنی یاسا و ڕەوشت، □□زانە دەبینیین ئەم لایەنە بۆ ڕوناکبیرانی کۆمەڵگەی ناوبراو بابەتی لێکدانەوەی وورد و قوڵ نیین. هاوکات ئەوەش دەبینیین،کە دۆزی ژیانی کەسەکانیش لەو کۆمەڵگانە بەجۆرێک فۆڕمی وەرگرتووە، کە قەرزاری ڕەوشتیی((بەرامبەر بە یەک و بە ئەویتر، بەرامبەر بە سرووشت و دەوروبەر، بەرامبەر بە دیاردەی هەژاریی، پەلاماردانی ژن، ز□ربربەکاربردن لەتەک منال، شێواندی ژینگە، لەباربردنی ستاتۆسی ئازادی)) بۆ نێوەندی ئەکادێمی و روناکبیریی لەیەک کاتدا جێیباس و ئاوڕدانەوە نیین.

لێرەدا گرنگە سەرنجبخەینەسەر ئەو لایەنەش، کە هەڵەی ڕەوشتی لە کۆمەلگەی گەندەڵی کوردیدا □□زانە لە زیادبووندایە و بەشێکی زۆریش لەو هەڵانە بڕیار و تێگەیشتنی سیاسیی دروستکەرین. سیاسیەکانی کۆمەلگەی گەندەڵ، کە دووچاری نابینای ڕەوشتیی بوونە خۆیان لەو پابەندییە ڕەوشتییانە بەدووردەگرن کە دەکەوێتە ئەستۆیان.

کۆتا تێگەیشتنمان لەبارەی قەرزاری ڕەوشتییەوە ئەوەیە، کە پابەندبوونە ڕەوشتییەکان Ethical Obligations، کە هاوشانی قەرزە ڕەوشتییەکانن شایانی تێرامان و گفتوگۆن. ئەو وانانەی لە پابەندبوونە ڕەوشتییەکانەوە فێریدد□بیین ئەوەمان پێدەڵێن، کە ئێمە

قەرزاری نەوەکانی داهاتووین؛ داهاتووی مرۆڤەکان ئەرکێکی ڕەوشتییانەی مرۆڤەکانی هەنووکەن. مخابن بە تاکەکانی کۆمەڵگەی کوردیی لە ئەستادا ئەم هاوکێشەیە بەمجۆرە نییە. نەوەی ئێستا نە هەقی بەسەر نەوەی پێشووەوە هەیە نە نەش خەمی نەوەی داهاتوودەخوات و هیچیشی بۆخۆی نەکردووە.
لەڕووەوە لەدەگمەنترین فەلسەفەی ڕەوشت قسە خۆیبکات. ئەوەتا پۆل ڕیکۆر Paul Ricœur، پێیوایە ئەمە قەرزاری مردووەکانیین و پابەندییشین بەرامبەربەوەی لە پێناوی ئەمەدا چەشتوویانە، لەهەمانکاتەدا باوەڕێکی زۆریشمان بەو دیتنە ڕەوشتییەی فەیلەسوفی دانیمارکی پێتەر کێمپ Peter Kemp هەیە،کە پشتگیری لە دیتنەکەی ریکۆر دەکات و لەڕووی ڕەوشتیشەوە بەرەو ئاستێکی بالاتری دەبات کاتێک بەئەوەدەچێت،کە""ئێمە تەنها قەرزاری مردووەکان نیین، قەرزاری ئەوانەشین لەگەڵیاندا دەژین"". بەڵێ""وانەکانی مێژوو پێویستە فێری ئەوەمان بکەن، کە چۆن قەرزبدەینەوە"".

ئازاد حەمە
پرۆفیسۆر لە فەلسەفە لە زانکۆی سلێمانی

سیڤاگ دەنگە کاریگەرەکەی شیعری ئەرمەنی.. ئاکۆ عەبدوڵڵا

ئێمە کەمینەین بەڵام ئەرمەنین
دەزانیین چۆن خزمەتی کەسانی دیکە بکەین
هەروەها لەچۆنیەتی گەڕان بەرەو شمشێریش دەزانین
تا لەهەناوی ئەوانەی گیرکەین کە دژایەتیمان دەکەن

ئەوەی سەرەوە سەرەتای چامەیەکی ناودارە لە ئەدەبی هاوچەرخی ئەرمەنی. سیڤاك دایڕشتووە و تێیدا لەزوخاوی قەتل و عامی سالەی 1915 ی گەلەکەی لەلایەن عوسمانییەکان هەڵچووە. شاعیر لەو بەرهەمەدا زۆر بەڵەزانی رابردوو و ئایندەی خاك و خوێن و ژیانەوەی گەلەکەی و بابەتەکانی دیکەی وەك ژیان و خۆشەویستی ئاوێتە کردووە. بۆیە ئەو بەرهەمەی لەسەر زاری هەمـوو ئەرمەنییەکە. ناوبراو وەك

شاعیر و وەرگێڕ و رەخنەگری ئەدەبی، بەدیارترین دەنگی شیعری هاوچەرخی ئەرمەنی دادەنرێ. وەك شاعیرێكی نوێخواز، وێنە شیعرییەكانی كە لەنێوان داستانی و مێژوویین، لەتەكنیكی شیعری نوێ هەڵیهێنجاوە. زۆربەشیان رەنگدانەوەن بۆ ئازارەكانی گەل. بەتایبەتیش لەو ستەمە گەورەیەی كە بەناوی قەسابخانەی ئەرمەنییەكان لەلایەن عوسمانییەكانەوە ناسراوە.

بارۆیەر گازاریان Barouyr Ghazarian ی ناسراو بەپارویەر سیڤاك Paruyr Sevak رۆژی 24 ی كانونی دووەمی ساڵی 1924 لەخێزانێكی جوتیاری گوندی تشانختشی هەرێمی ئاراراتی ئەرمینای یەكێتی سۆڤیەتی ئەوسا هاتەدونیا. دواتر لەبەر ئەو، ناوی ئەو گوندە گۆڕا بەسیڤاگاڤان و ئێستاش زانگاكاتونی پێدەڵێن. سیڤاك تاقانە بوو، باوكیشی گرنگی زۆری پێدا. ساڵی1930 خرا بەر خوێندن. هەر زووش بەهرەی هۆنینەوەی شیعری لێدەركەوت. دوای ئەوەی قۆناغەكانی سەرەتایی و ناوەندی تەواوكرد، ساڵی 1940 چووە كۆلیژی مامۆستایانی زانكۆی یەریڤان. ساڵی 1942 یەكەم چامەی لە ڕۆژنامەیەك بڵاوكردەوە. ئەوسا لەبەر خۆشەویستی و سەرسامبوونی بە (روبین سیڤاك) ی شاعیری گەورەی ئەرمەنی كە لەكۆمەڵكوژییەكەی ئاماژەمان پێدا لەناوچووبوو، ناوی سیڤاكی وەك نازناو بەكارهێنا و لەو ساوە بەو ناوە بەرهەمەكانی بڵاوكردەوە و پێی ناسرا.

ساڵی 1945 دوای تەواوكردنی خوێندنی زانكۆی یەریڤان، لەپەیمانگەی مانوك ئابیجیانی ئەكادیمیای ئەرمەنی بۆ زانست، لەئەدەبی ئەرمەنی سەرقاڵی خوێندنی باڵا بوو. ساڵی 1948 دیوانی (فەرمانی نه‌مره‌كان Immortals Command) ی بڵاوكردەوە. كە تێیدا دڵەڕاوكێی خۆی سەبارەت بەو قۆناغەی ژیان نیشانداوە. هەر لەو ساڵەدا لەگەڵ مایا ئاقاجیان هاوسەرگیری كرد. هاوكات وەك نووسەر لە ڕۆژنامەكان بابەتی بڵاودەكردەوە. ساڵی 1951 بۆ خوێندن لەپەیمانگەی مەكسیم گۆرگی بۆ ئادابی جیهانی، چووە مۆسكۆ. لەوێدا بەخاتوو (نیللی میناجاریشڤیلی) گەیشت دواتر، هاوسەرگیری لەگەڵ ئەویش كرد. ساڵی 1953 دیوانی (ئینتیمای سازش نه‌كراو Uncompromising Intimacy) و ساڵی دواتریش دیوانی (رێگەی خۆشەویستی Love Road) ی بڵاوكردەوە. ساڵی 1955 لەپەیمانگەی گۆرگی خوێندنی بەكۆتا گەیاند. ساڵی 1957 دیوانی (جارێكی دیكە لەگەڵ تۆ) ی بڵاوكردەوە. لەو ساوە تا ساڵی 1959 لەشاری مۆسكۆ بەوەرگێڕانی بابەتە ئەدەبییەكان خەریك بوو. هاوكات چامەكانیشی لە ڕۆژنامە ئەرمەنییەكانی سۆڤیەت بڵاودەكردەوە. دواتر گەڕاوە یەریڤان و داستانە چامە نیشتیمانییە ناودارەكەی (زەنگەكەی بێدەنگ نابێ The Unsilenceable Belfry) ی بڵاوكردەوە. لەو بەرهەمەدا بەتەواوی لەچوارچیوە و فۆرمی شیعری

کلاسیکی ئەرمەنی دەرچووە. لەهەردوو بواری ستایل و بونیاد دا ڕێگای نوێخوازی گرتووە. هەروەها بەناو بابەتەکانی بونگەرایی ڕۆچووە. بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا پارێزگاریی لە پرسی ناسنامەی نەتەوەکەی کردووە. ناوەرۆکی ئەو بەرهەمەی لەزامە تاڵەکانی قەسابخانەکە وەرگرتووە و لەوەشدا بەوردی چۆتە ناو ژیانی (کۆمیتاس ڤارداپێت Komitas Vardapet) ی میوزیکاری ئەرمەنی و چارەنووسە ڕەشەکەی. بەبۆچوونی خۆشی نووسین لەبارەی کۆمیتاس، نووسینە لەبارەی گەلی ئەرمەنی بەخۆشییەکان و ناخۆشییەکانییەوە. بەرابردوو و ئایندەیەوە. هەروەها لەڕێگەی ئەو کەسایەتییەش پەردەی لەسەر پرسی نیشتمانی دزراو هەڵمالیوە و بەواشی بەوەبووە ڕۆژێك دادێ ئازارەکان کۆتاییان پێدێت.

ساڵی 1963 وەك توێژەر لەپەیمانگەی (مانوك ئابیجیان) ی ئاداب دامەزرا. هاوکات دیوانی (Man in a Palm) ی بڵاوکردەوە. لەو بەرهەمەدا ناز و سۆزی دایك بەرجەستەیە. وەك چەلەکە مرۆڤی لەناو پەلی مرۆق ئاخنیوە تاکو لەگەڵیدا واتاکانی خۆشەویستی و جوانی و هیوا لێکداتەوە. لەڕووی ستایلیشەوە لەو بەرهەمەش لەڕێسا کلاسیکییەکان دەرچووە و ئاسۆی نوێی لەبەرامبەر شیعردا کردەتەوە.

ساڵی 1966 بەسکرتێری ئەنجومەنی یەکێتی نووسەرانی ئەرمەنی دیاریکرا، تا کۆتایی ژیانیشی لەو پایەیە ماوە. ساڵی دواتر لەئەنجامی ئامادەکردنی تێزێك لەبارەی (سیات نۆڤا) ی شاعیر و میوزیککاری ناوداری ئەرمەنی کە یەکێك بوو لەسیمبولەکانی ئەو نەتەوەیە لەسەدەی هەژدە، دکتۆرای بەدەستهێنا. ساڵی 1968 لەئەنجومەنی باڵای سۆڤیەتی ناو کۆماری ئەرمینیای سۆشیالیستی سۆڤییەتی، وەك ئەندام دیاریکرا. ساڵی دواتر توێژینەوەکەی لەدوو تۆی کتێبێك بەناوی (سایات نۆڤا Sayat Nova) بڵاوکردەوە. هەروەها دیوانی (با ڕووناکی هەڵکات Let There Be Light) یشی بڵاوکردەوە. لەوەی دوایی لەجیهانی ماسکدار و ئامێرەکان، بانگەوازی بە خۆشەویستی و ئاشتی و سۆز و بەزەیی کردووە. بەوپەڕەی ڕاشکاوانەش هەوڵیداوە ڕوانینی بە جیهان و ژیان بەحەقیقەتی خۆیان و دوور لەماسك بخاتەڕوو. ساڵی 1971 دیوانێکی شیعری تایبەت بەمنداڵان بڵاوکردەوە. بەو جۆرە بەردەوام بوو تا لەڕۆژی 17 ی حوزەیرانی ئەو ساڵە لەڕێگەی گەڕانەوە بەرەو یەریڤان دووچاری پێکدادانی ئوتۆمبیل بوو، بەهۆیەوە خۆی و نیللی هاوسەری کۆچی دواییان کرد. زۆر لەشارەزایان و خەڵکی ئاسایی ئەوسا و ئێستا. گومانیان لەسرووشتی ئەو ڕووداوە هەیە و بەمردنی پلان بۆ داڕێژراو لەلایەن ڕژێمی سۆڤیەتی ئەوسای دادەنێن کە دەیەویست دەنگی سیڤاك کپ بکات، چونکە لەساڵانی دوایی ڕەخنەی زۆری لەگەندەڵییەکانی ناو دامەزراوە

سۆڤیەتییەکان دەگرت. هەرچەندە کەسەکی لادەر یاخود شۆڕشگێڕی رادیکالیش نەبوو، تەنیا شاعیرێك بوو بە ئەرمینیا دەیخوێند.
جگە لەو بەرهەمانەی ئاماژەمان پێدا، سیڤاك کۆمەڵێك چامە و داستانی دیکەی نووسیوە کە لەناویاندا رەهەندی فەلسەفی و گیانی نیشتمانی ئەرمەنی ئاوێتەکردووە. هەروەها زۆر بەرهەمی بە زمانی ئەرمەنی وەرگێڕا، لەوانە بەرهەمەکانی پوشکین. زۆر وتاری رەخنەیشی لەبارەی شاعیرانی وەك (ناریکاتسی) و (کوتشاك) نووسی. دوای مردنیشی کتێبی (خۆشەویستی سیڤاکی گەورە) بڵاوکراوە تێیدا ئەو نامانە هەیە کە بۆ سولامیتای ناردووە. ئەو تاکە ژنەی کە بەبەهیوا و بەبێ سستی خۆشی دەویست. ساڵی 1984 فیلمێکی دیکۆمینتاری بەناوی (پارویەر سیڤاك) لەلایەن لیڤۆن مکرتشیان لەبارەی ئەو دەرهێنرا.
سیڤاك لەمێژووی ئەدەبی ئەرمەنی کەسێکی جیابوو. بەوپێیەی بوێرانە توانی لەبابەتە کلاسیکەکانی داڕێژتنی شیعری دەرچێت و رێچە بشکێنی و بەبابەتە فەلسەفییە نوێیەکان، کڵاوێژنەیەکی نوێ لەبەرامبەر شیعر بکاتەوە. بەو بابەتانەش کە خستیەڕوو بەتە ئینسکلۆپیدیای مرۆڤایەتی، چونکە لەبارەی زۆربەی دەخەکانی دەروونی مرۆڤی نووسیوە کە خوێنەر بەوەنە جوانیەکانی شیعری و توانستە بەرزەکەی لەبونیادنانی دژبەیەکە جوانەکانی نەوان دیاردە جۆراوجۆرەکان، سەرسام دەکەن. لەلایەکی دیکەوە ئەو بەنموونەیەکی نامەی ئەو رۆشنبیرانە دادەنرێ کە لەماوەی فەرمانڕەوایی رژێمی تۆتالیتاری لەیەکێتی سۆڤییەت دەرکەوتن. راستە ئەویش وەك زۆرینە، بووە کۆمونیستی، بەڵام لەشیعرەکانی هەردەم شۆڕشگێڕ بوو دژی (خوداوەندی سەختە) دەهاتە گۆ. هەروەها نیشتمانپەروەرییەکەی تەواو پێچەوانەی بیرەکەی تۆتالیتاری بوو.

بەشێك لەچامەی (چاکترین) ی سیڤاك

چاکترین زەردەخەنە، بەدڵنیاییەوە
زەردەخەنەیە بەچاوی داخراو
چاکترین خەونەکانیش
خەونەکانن بەچاوی کراوە
بەڵام چاکترین گۆرانی
ئەو گۆرانییەیە کە لەدوورەوە دێت
بەناو پەنجەرەیەکی پەردەدار دا
پاراوترین قسەش
ئەو قسەیەیە کە لەوپەڕی بێدەنگی، دەردە بەدرێ

لەوانەشە چاکترین گەل
ئەو گەلەبێ کە ئیمپراتۆریەتی فراوانی نییە
چاکترین بڕواش
ئەو بڕوایە کە بگۆڕێت بەرەو ئایین
چاکترین ماسکیش، بەبێ گومان
رووی مرۆڤە
چاکترین نواندنیش
نواندنی سەرنەکەوتوو
چاکترین خۆشەویستیش
ئەو خۆشەویستییەیە کە هێشتا تەواونەبووە
چاکترین ئازار و ناخۆشیش
ئازاری گوڵە لەگۆرانی
چاکترین مەیمونیش لەجیهاندا، وەك دیارە
مرۆڤە
چاکترین مرۆڤیش، بەبێ گومان
بۆئەوە مۆڵەتم بدەن … منم

لە کۆمەڵکوژی نانجینگەوە تا کارەساتی هەڵ□ بجە.. هەڵۆ حەسەن

لە کاتێکدا جیهان یادی 80 ساڵەی سەرکەوتن لە شەڕی بەرخۆدانی گەلی چین لە دژی دەستدرێژی ژاپۆن و جەنگی جیهانی دژە فاشیست دەکاتەوە، ئەوەمان بیردەکەوێتەوە کە کارەساتەکانی ڕابردوو هێشتا قسە لەگەڵ ئێستا دەکەن. چیرۆکی شەڕی درێژخایەنی چین دژی فاشیزم تەنیا چیرۆکێکی چینی نییە- هۆشدارییەکی گشتگیرە و یادەوەرییەکی هاوبەشی مرۆڤە. لە کۆمەڵکوژی نانجینگ لە ساڵی 1937 تا دەگاتە کارەساتی هەڵەبجە لە ساڵی 1988، ئازارەکان وەک یەکن،لە نێوان ساڵانی 1931 بۆ 1945 زیاتر لە 35 ملیۆن چینی لە شەڕەکەدا کوژران کۆمەڵکوژی نانجینگ کە زیاتر لە 300 هەزار هاوڵاتی مەدەنی چینی لەلایەن ژاپۆنیەکانەوە سەربڕدران ،دوای ڕووداوی 7ی تەمموزی ساڵی 1937، چین بوو بە یەکەم وڵاتی گەورە کە بەرخۆدانی تەواوەتی لە دژی لەشکرکێشی فاشیستەکان دەستپێکرد. چینیەکان بەدریژایی 14ساڵ

ئازایەتییەکی نائاسایییان نیشان دا و قوربانیدانی چین خاکەکەی کردە بەرەیەکی یەکلاکەرەوەی جەنگی جیهانی دژە فاشیست، بە گەلی کورد کە بەو ئازارە ئاشنایە. لە کارەساتی هەڵەبجە (1988)دا ، هەزاران هاوڵاتی مەدەنی لە هێرشێکی کیمیاییدا کوژران- تاوانێک کە بە هەمان دڕندەیی و بێبایەخکردنی ژیانی مرۆق ئەنجامدرا ،کۆمەڵکوژی نانجینگی چین هەڵەبجەی کورد، غەززەی فەڵەستین هەموو ئەو شوێنانەی کە خەڵکی سقیل باجی شەڕ و ڕق و کینەمان بیردێنێتەوە. ئەم دەنگدانەوەی ئازارەکان ئەوەمان بیردەخەنەوە کە یادکردنەوەی سەرکەوتنی چین تەنها پەیوەندی بە ڕابردووەوە نییە- پەیوەندی بە بەرپرسیارێتییەکی گشتگیرەوە هەیە بۆ ڕێگریکردن لە دووبارەبوونەوەی تاریکترین بابەتەکانی مێژوو،دوای هەشتا ساڵ، یادەوەری سەرکەوتنی چین شەڕەکە خەڵکی چینی فێرکرد کە یەکگرتوویی و قوربانیدان و خۆڕاگری لە هەموو شەڕانگێزییەک بەهێزترە. ئەمەش بۆتە میراتێك بۆ بانگەوازی چین بۆ ئاشتی و دژایەتیکردنی فۆرمەکانی نوێی فاشیزم و ستەم و هەژموون، بۆ کوردستان، خەباتی چین وانەیەکی بەهێزمان پێدەدات کە تەنانەت لە تاریکترین ساتەکانیشدا، ئەو گەلانەی بە ئیرادە بەرەنگاری ستەم دەبنەوە دەتوانن کاریگەرییان لەسەر ڕەوتی مێژووی جیهان هەبێت،ڕەنگە ئەمڕۆ فاشیزم دەمامکی نوێی پۆشی بێت، بەڵام جەوهەرەکەی وەک خۆی دەمێنێتەوە لەناوچوون و ڕق و بێبایەخکردنی ژیانی مرۆق، بەرخۆدانی گەلی چین تەنیا خەباتێکی نەتەوەیی نەبوو بەڵکو بەردی بناغەی هەڵوێستی بەکۆمەڵ بوو لە دژی ستەمکاری. یادەوەرییەکەی هی هەموو ئەوانەن کە باوەڕیان بە ئاشتی و کەرامەت و خۆڕاگری مرۆڤە ، هەرچەندە بۆمبەکان لە ساڵی 1945 وەستان، بەڵام میکانیزمەکانی کۆنترۆڵکردن پەرەیان سەند،ئەزموونی چین لە کاتی جەنگدا بوو بە نەخشەی بزووتنەوەکانی ڕزگاریخوازی – لە سەربەخۆیی ڤێتنامەوە تا ئازادی جەزائیر. ئەمڕۆش مۆدێلی گەشەپێدانی چین بەردەوامە لە ئیلهامبەخشین بەو گەلانەی کە بەدوای مۆدێرنیزاسیۆندا دەگەڕێن بەبێ ئەوەی سەروەری خۆیان لەدەست بدەن،لە سەدەی بیست و یەکەمدا، شەڕ لە بەرەکانی شەڕدا سنووردار نەماون- لە ڕێگەی ئەلگۆریتم، سیستەمی دراو و کەشوهەوا بەڕێوەدەچێت. ئامرازەکان جیاوازن، بەڵام ئامانجەکە وەک یەکە: زاڵبوون، سزای بەکۆمەڵ بە ناوێکی دیکە،یوانی دیجیتاڵی چین، دەستپێشخەری پشتێن و ڕێگا, و برێکس ڕێڕەوی نوێ بۆ سەروەری دارایی و تەکنەلۆژی بۆ باشووری جیهانی دروست دەکەن، ئەوەی پێی دەوترێت “یارمەتییە سەوزەکان” زۆرجار کۆلۆنیالیزمی کەشوهەوا دەشارێتەوە، چونکە قەرزەکانی سندوقی دراوی نێودەوڵەتی پشتگیری ژینگەیی دەبەستنەوە بە قەرز و وابەستەیی پێکخستن- کە

دەنگدانەوەی پێیماننامەی نایەکسانەکانە،چین ڕێگای بەدیل بە سەروەری دارایی و تەکنەلۆژی دروست دەکات. ئەم هەوڵانە تەحەدای نەزمەکی جیهانی دەکەن کە چەند زلهێزێک زاڵن بەسەریدا و هیوایەک بە نەتەوە بچووکەکان دەبەخشن بەبێ ئەوەی سەربەخۆیی خۆیان تەسلیم بکەن،ئەمەش کە ئازار لە غەززە دەبینین، ئاوارەبوون لە ئۆکرانیا، یان زەرەمەڵەی ئابووری لە گەلانی لاوازدا دەبینین، دەبێت ئەم وانانە بەبیر بهێنینەوە. یادکردنەوەی نانجینگ و هەڵەبجە تەنها ماتەمینی ڕابردوو نییە؛ پەیوەندی بە دەزینەوەی بوێری بەرەنگاربوونەوە لە ئێستادا.

هەڵۆ حەسەن

دیاردەی کۆچکردنی خەڵك و بێباکی حکومەتی هەرێمی کوردستان!.. نووسینی: مەهدی خەلیل

لەوەتەی مرۆڤ بوونی هەیە دیاردەی کۆچکردنی خەڵك لە ناوچەیەکەوە بۆ ناوچەیەکی تر بوونی هەیە، ئیتر بە هوکاری جۆراوجۆر، لە سەردەمی ئێستادا گرنگترین و بەربڵاوترین هوکارەکانی کۆچکردنی خەڵك بەهوی شەڕ و کوشتارەکانی مرۆڤەکانەوەیە لە نێوخۆیاندا.
هەرچی سەبارەت بە هەرێمی کوردستانی عێراقە، لە پێش ڕاپەڕینی 1991 خەڵك کۆچیان دەکرد بۆ وڵاتانی تر بۆ خۆ ڕزگارکردن لە دەست ستەمەکانی ڕژێمی سەدام، بەڵام لە دوای ئەوەی دەسەڵاتی سیاسی کەوتە دەست پارتی دیموکراتی کوردستان و یەکێتی نیشتمانی کوردستان بە هوی ستەمی دەسەڵاتی پارتی و یەکێتیەوە ئازادی هەتا دەهات بەرتەسکتر دەبووەوە ئەمە جگە لەوەی هێزی چەکداری حیزبی دەستیانگرت بە سەر هەموو سەکتەرەکانی ژیاندا، هیزی خێڵەکی و عەشیرەتگەریان زیندووکردەوە، کۆمەڵێك حیزب و گروپ و مەلای ئیسلامی درووست بوون کە بەداخەوە دووبارە بە هوی پشتگیری و پاڵپشتی پارتی

و یەکێتیەوە نەك گۆشەیانکرد بەڵکو دەست تێوەردانیان دەکرد لە هەموو شتێکی خەڵکدا، دژی ئازادییەکان وەستانەوە بەتایبەتی ئازادی ژنان، ئەم کارانەی پارتی و یەکێتی وایکرد سەدان کەس تیرۆرکرا بە هوی بیرباوەڕ و چالاکی سیاسییەوە، هەزاران کچ و ژن تیرۆرکران لە ژێر ناوی ناموس پارێزیدا، سەدان کەس خرانە زیندانەوە بە هوی ناڕەزایەتی بوونیان لە بەرنامە و سیاسەتی پارتی و یەکێتی.

ئەو هوکارانەی لە سەرەوە ئاماژەمان پێکرد وایکرد سەدان و هەزاران خەڵك بەناچاری پەنا بەبەنە بەر کۆچکردن، بەشێوەیەك کۆچکردن لە هەرێمی کوردستان زیادیکردووە لە مێژووی هەرێمی کوردستاندا نموونەی نەبووە، خەڵك ناچار بووە بەرگەی هەموو ئازار و برسێتی و تەنانەت خنکان لە دەریاکاندا بگرن بە مەبەستی خۆ رزگارکردن و گەشتن بە ژیانێکی باشتر، بەهیوای ئەوەی بگەن بە ژیانێکی ئارام و بێ کێشە، بەڵام کاتێك ئەو خەڵکە دەگەن بە یەکێك لە وڵاتانی ئەوروپا رووبەرووی دەیان گرفت دەبنەوە، نموونەی دابڕان لە کەس و کار و هاوڕێکانیان و تووشی تەنهایەکی تەواو دەبنەوە چوونکە زمان نازانن ناتوانن تێکەڵی خەڵك ببن و هاوڕێ بدۆزنەوە، هەروەها توشی بەریەککەوتنی کەلتورەکان دەبنەوە زۆر یاسا و رێسا و دابوونەریتی کۆمەڵگای ئەوروپا جیاوازە لە گەڵ کوردستان زۆر زۆر قورس دەبێت بۆیان کە بتوانن لە یاسا و رێسا و کەلتور و دابوونەریتی وڵاتی دووەم تێبگەن و تێکەڵی بن، بۆیە توشی جۆرێك لە تەنهایی و گۆشەگیری دەبن ئەمەش وادەکات توشی دەیان گرفتی دەروونی و خەمۆکی ببن، هەروەها ئەگەر شانسیان هەبێت زوو داوای مافی پەناهەندیەکەیان قەبووڵ بێت ئەوە باشترە بەڵام زۆر جار وا رێك دەکەوێت کە چەندین ساڵ لە چاوەڕوانیدا بمێننەوە و لەبەر ئەوەی مافی کارکردنیان نیە دەبێت لەو شوێنانە بژێن کە دەوڵەت بۆی دابینکردوون و بەو بڕە پارەیە ژیان بکەن کە دەوڵەت بۆیانی دابینکردووە، واتە مانەوە لە ژیانێکی سادە کە تەنها بتوانن خواردنێکی سادە بخۆن و جارجاریش بتوانن جلێکی دەستی دوو بکڕن، هەروەها ئەگەریش مافی کارکردنیشیان پێ بدرێت دووبارە رووبەڕووی گرفتێکی تر دەبنەوە کە ئەویش گرفتی زمانە زۆربەی کارەکان دەبێت زمان بزانیت ئەگەر نە کارت دەست ناکەوێت، گرفتی هەرە گەورەی پێش ئەم پەناخوازانە ئەوەیە کە هەمیشە لە ترسدا دەژێن ئایە مافی پەنابەریان پێ دەدرێت یان دەیانگەڕێننەوە بۆ کوردستان کە ئەوان لە ترسی کوشتن و لە ناوچوون لە دەستی هەڵهاتوون.

لە هەمووی سەیرتر ئەوەیە کە حکومەتەکەی پارتی دیموکراتی کوردستان و یەکێتی نیشتمانی کوردستان زۆر بێباکە لەوەی کە خەڵکەکەی کۆچ

دەکەن هەرگیز هەوڵی نەداوە هوکاری کۆچکردنی خەڵك دەستنیشان بکات و پاش دەستنیشانکردنی رێگا چارەی گونجاو بۆ هەر هوکارێك لە هوکارەکان بدۆزێتەوە.

بۆ نموونە:

لەسەر بیروباوەڕ و ناڕەزایەتی خەڵك لە حکومەت زیندانەکانی پڕ نەکات لە خەڵك، کاتێك خەڵك خۆپیشاندان دەکات و داوای مافەکانی دەکات بە گولە و تێهەڵدان و زیندانیکردن وەڵامی خەڵك نەداتەوە، رێگا نەدا گروپە ئیسلامیەکان بە گشتی و مەلاکان بەتایبەتی دژ بە ئازادی ژنان و ئازادیە گشتیەکان بانگەشەی توندووتیژی بکەن و هانی خەڵك بدەن بۆ توندوتیژی، رێگا نەدات سەرۆك عەشیرەت و بەرپرسەکانی حیزب دەسەڵات و هیزەکانیان بەکار بهێنن بەرانبەر بە هەرکەس بیانەوێت.

بەڵام بەداخەوە ئەوەی کە هەرگیز بۆ حکومەتەکەی پارتی و یەکێتی گرنگ نەبووە و نیە ژیانی خەڵکە، کۆچی خەڵکە ئازار و مەینەتیەکانی خەڵکە تەنها شت بۆ حکومەتی هەرێمی کوردستان گرنگ بێت زیاترکردنی سامانەکەیەتی لە سەر حیسابی خەڵك، گرنگ ئەوەیە رۆژانە و مانگانە تەنکەرە نەوتی قاچاغ بفرۆشن و سامانەکەیان زیاتر و زیاتر بێت ئیتر با خەڵك هەژار بێت با خەڵك کۆچی بە لێشاو بکات با ئازادی بەرتەسك بێتەوە هێچ کێشەی بەرپرسەکانی پارتی و یەکێتی نەبووە و نیە و نابێت.

نووسینی: مەهدی خەلیل
ئەندامی رێکخراوی داکۆك لە بەریتانیا

ڤاکسینی ڕۆشنبیری.. یاسین لەتیف

سەبارەت بە چەمکی سۆفیستائی ، سفستایەکان گوتاربێژ گەلێکی ساختەچی بوون . لە ڕێگەی ئارگیومێنت و قایلکردنەوە بەدوای قازانجی مادیدا دەگەڕان و زۆرجاریش بۆ گەیشتن بەو شتە هەڵەیان بەکارد□هنا .دەبێت ئەو ڕاستیەش بزانین سفستیەکان خاوەن ڕۆشنبیریەکی قووڵ بوون بە تایبەتی لە بواری زانستە سروشتیەکان و

ماتماتیک و فەلسەفە ، بەڵام لە هاتوو بوون لە گوتاری ڕیتۆریک کە ناوەڕۆکی توێژینەوەکانیان و کاری سەرەکیان بو بە فەکس خستنە سەر هەڵگەڕاندنەوەی ڕاستیەکان و تێکەڵوپێکەڵ کردنی بەیارەکان ، جیاوازیەکانیان لە کەڵ کەسانیتر هەمیشە ئامادە بوون بۆ دیالکتیک .
بەڵام لە سەردەمی نوێدا چەمکی سفستائی بۆ کار دەهێندرێت بۆ ستایشی ((هەڵەکان)) لە دیالکتیکی نێوان دوو کەسدا لایەنێکیان لە ڕێگەی پێچکردنەوەو مراوغە کردنەوە بە ئارکەمێنتی هەڵە کە هیچ پەیوەست نییە بە ئەو بابەتەی جەدەلی لە سەر دەکرێت تەنها لە دەوروبەریدا دێت ودەچێت هەوەڵدەدات دیاکتیکەکە بباتەوە .
زۆرجار زاراوەی سەفستایەکان لە کتێبەکانی فەلسەفە، کتێبی کۆمەڵناسی، یان کتێبە فیکرییەکانیشدا دەخوێنینەوە، کە بەزۆری تەنانەت لە کتێبە ناپسپۆڕییەکاندا بەکاردەهێنرێت، بەڵکو بۆ ئاماژە کردنە بە جۆرەکی دیاریکراو لە مرۆڤ ، کەواتە مەبەست لە سەفیستائی چییە؟
سەفیستایی زاراوەیەکە بۆ ئاماژەکردن بە کۆمەڵێک فەیلەسوف و وتاربێژ لە یۆنانی کۆندا کە بە لێهاتوویی لە ئارگیومێنت و ڕیتۆریک و فەرکردنی هونەرەکانی ڕازیکردن بە گەنجان بەناوبانگ بوون. ٠ ئەو لەزانەی خۆیان لە هونەری گوتاربێژی بۆ کار دەهێنا بۆ دیالکتیک و یاریکردن بە ڕاستیەکان و بردنەوەی دیالکتیک و مشتومڕەکان لە بەرامبەرەکانیان بە چاوپۆشی لە ڕاستی ئارکەمێنتەکانیان ، سفتایەکان دەکارن بگەنە ئەنجامەکی لۆژیکی بە شێوەیەکی سەر لێشێواندن ، یان بە پێوەرێک کە ناگونجێت لە گەڵ ئەو بابەتەی کە دیالکتیکی لە سەر دەکرێت. وە دوای بیرکردنەوە لە خاوەنەکەی، بێت دەردەکەوێت کە تەی گەیاندووەتە ئەنجامەکی نالۆژیکی. سەفیستائی بەشێک بوو لە بزووتنەوەیەکی فیکری کە لە سەدەی پێنجەمی پێش زایین سەریهەڵدا، و سەرنجی لەسەر توانای ڕازیکردن بوو نەک گەڕان بەدوای ڕاستی ڕەهادا.ئەگەر بە ووردی بیرو ڕاکانی سفستایەکان تاوتوێ بکەین ئەوەمان بۆ دەردەکەوێت کە بیر کردنەوەی ئەوان زیاتر کراوەو لەبار بووە بۆ گۆڕانکاری و وەرگردنی کایەی نوێ لە بوارە جیا جیاکانی ژیان و سیاسەت و بیری نوێ ، بە هیچ شێوەیەك بەها کۆمەلایەتیەکانیان بە لاوە پیرۆزو گرنگ نەبووە زیاتر خولیای پاکتاو کردنی ترادیسیۆن بوون ، پتر سەرقاڵی مەعریفەو خۆشی ژیان بوون و بۆیە گەنجانی ئەو کات پێیان سەرسام بوون و هزری ئەوانیان بە هەند وەر دەگرد ، لە لای سفستایەکان چێژو چاکە یەک شتن .. ئەوان پێیانوابوو خولیاو داواکاری چاکە لە پێناوی چێژدایە ، نەك چێژ لە پێناوی چاکەدا . کەواتە ئەو کارەی چێژمان پێ دەبەخشێت چاکەیە ، بەڵام ئەوکارانەی ئازارمان پێ

دەگەیەنێت کارگەلێکی خراپ و بەدە ،یان بە واتایەکی تر ژیان بە بێ چێژ لە ناوەڕۆکدا واتای مردن دەگەیەنێت ، دیارە ئەوەش ڕوونە هەرگیز مردووەکان و بەردەکان بوونەوەرگەلێکی شادومان نیین . سفستایەکان بوونی جیاوازی نێوان چێژی چاك و چێژی خراپیان ڕەفز کردووە ، لە بەر ئەوەی ئەوان پێیانوابووە هەر شتێك پێداویستی و ئارەزووەکانمانی تێر کرد باش و چاکەیە ..((ئەوەی دەیەوێت ژیانی خۆی بە پوختی بگوزرێنێت پێویستە جڵەوی ئارەزوەکانی بەرەڵاو ئازاد بکات ، پێویستە چالاکی و ئازایەتی بنوێنێت بۆ ڕازیکردنی ئارەزووەکانی . ئەوە ترۆپکی هێزە و ، هەروەها ئەوەش دادوەری و ستاتیکای سروشتە)) ، کەواتە ناکرێت و نابێت کەڵکەڵەی غەریزەکان لە لای مرۆڤی پێگەیشتوو بچەپێنرێت بەو چەشنەی داب و نەریت داوای دەکات .. ئەمەیە پووختەی بۆچوونی سفستایەکان سەبارەت بە کەڵکەڵەی سروشت و داواکاریەکانی ناخی ئەو بوونەوەرەی کە پێی دەڵێن مرۆڤ ، سفستایەکان زیاتر لە سیستەمی دیموکراسیەوە نزیك بوون تا ئەریستۆکراتیەت، بۆیە ئەوان جێی مەترسی دەسەڵاتی ئەریستۆکراتی ئەو کات بوون .

واتاکانی زاراوە:

1- لە بنەچەی ئەرێنیدا: – وشەی (سۆفیستایی) بۆ واتای دانا یان مامۆستا دێت و سۆفیستەکان بۆ مامۆستای فیکر و زمان و لۆژیک دادەنران.

2- لە واتای نەرێنیدا: – دواتر ئەم دەستەواژەیە بۆ شێوەیەکی ڕەخنەگرانە بەکاردێت بۆ ئاماژەدان بەو کەسانەی کە بە شێوەیەکی دەستکاریکەر و فریودەر ئارگومێنت بەکاردەهێنن، بەبێ ئەوەی ڕەچاوی ڕاستییەکان بکەن، بەڵام تەنها بۆ ئامانجی سەرکەوتن لە مشتومڕێکدا.

تایبەتمەندیەکانی سۆفیستەکان:

١- ئەوان لێهاتوو بوون لە ئارگومێنت و قسەکردندا.

٢- توانای خستنەڕووی ئارگیومێنتی دژبەیەک بۆ سەلماندن یان پووچەڵکردنەوەی هەمان پرس.

٣- گرنگیدانیان بە پرسە کردەیی و ئەخلاقی و پەروەردەییەکان.

٤- جەختکردنەوەیان لەسەر ڕێژەیی لە بەها و مەعریفەدا.

دیارترین سۆفیستەکان:-

پرۆتاگۆراس: بەناوبانگە بەوەی کە دەڵێت: مرۆڤ پێوەرە بۆ هەموو شتەکان.

▪ گۆرگیاس: دەڵێت تەرکیز لەسەر هێزی ڕیتۆریک و ڕازیکردن بکە. سۆفیستایەکان لە لایەن فەیلەسوفانی وەک (سۆکرات و ئەفلاتون و ئەرستۆ) ڕەخنەی زۆریان لێ گیراوە و ئەوانیش وەک هەڕەشەیەک بۆ سەر حەقیقەت و بەها ئەخلاقییەکان دەیانبینی و سۆفیستەکانیان بە بڵاوکردنەوەی ڕێژەگەرایی و ئاژاوەی فیکری تۆمەتبار دەکرد. ڕەخنەی ئەفلاتون لە سفستایەکان سەبارەت بە تیۆری ئەخلاق پێیوایە سفستایەکان و تێگەیشتنیان بۆ ئاکار قێزەون و دوو ڕوویيە جێوازی لە نێوان چێژی چاکەو خراپە ناکەن . تەنها ئامانجیان چێژ وەرگردنە بێ ئەوەی چاکەو خراپە لێکبدەنوە .ئەفلاتون تۆمەتیان دەخاتە پاڵ و دەڵێت سفستایەکان ووتار بێژێکی موزەیەفن ، بانگەشەی حیکمەت دەکەن کە چی پێی نا ئاشنان.

یاسین لەتیف

نامەیەک بۆ دایکم.. سێرگی یەسەنین*.. و: نەژاد عزیز سورمێ

هێشتا ماوی پیرەژنەکەم؟!
هێشتا؟
سڵاوت لێ بێ، سڵاو!
خۆری تاقانەی ئێوارانت
بەسەر مالێدا ببارێ...!

بۆم دەنووسن:
تۆ نیگەرانیی و خۆت دەخۆیتەوە و
زۆرم لە خەم دای ..
زۆر جار بە بال□ت□ دڕاوەکەتەوە
دەچیتە سەر ڕێگا..
بۆم دەنووسن،

بە تەنیا خەونێکی
تاریکایی ئێوارەیەکی ڕەش
وات لێ دەکا دڵنیا و سووربی ،
وەک بڵێی
کەسێک لە دەمەقاڵییەکی مەیخانەدا
خەنجەر لە دڵمدا دەچەقێنێ ..!
شتی وا نییە قەدەرگرانێ من !
دڵنیا بە !
ئەوە لە وڕێنەیەکی دزێو
بەدەر نییە..
من ئەو ب□د□م□ستە ڕەزاقوورسه نیم
بەرلەوەی بتبینمەوە بمرم..
هەر لەسەر پەیمانی جارانم
بەسۆز..
تەنیا خەون بە شتێکەوە دەبینم
زووتر بەرەو ماڵە بچکۆلەکەمان
بگەڕێمەوە و
لەو خەمۆکییە ڕاماڵە هەڵبێم..
دەگەڕێمەوە
کە چڵ و پۆپ
لە باخچەی سپی بەهاریماندا
هەڵدەکشێن..
بەڵام نابێ دایە
لەگەڵ کازیوەدا
خ□ بەرم بکەیتەوە
وەک پێش هەشت ساڵان دەتکرد..
لە خەونە ون بووەکانم
بە ئاگام مەهێنە!
ئەوانەم لەلادا مەورووژێنە
بەدی نەهاتوون..
من هەر زوو ،
زۆر زوو
دەبووایە ،
ماندوویەتی و ون بوون
تاقی بکەمەوە..
فێری نوێژیشم مەکە دایە
پێویست ناکا

گەڕانەوە بۆ دواوە نییە..
تـۆ ،
تەنیا تۆی یارمەتیدەر و
شادی بۆ من..
تەنیا تۆی
ڕوناهی ئەفسووناویم.
کەواتـە نیگەرانیی خۆت
لەبیرکە دایە !
خەمم زۆر بۆ مەخۆ
تکایە ئیدی
نەیەیتە سەر ڕێ
بە بـاڵتۆ شڕە کۆنەکەتەوە…

() □□□□ □□□□□□□ □□□□□□ *(1895 – 1925) .* (*) له ماڵپەڕێکی تایبەت
به شاعیر، به وەرگێڕانی – ثائر زين الدين – بۆ عەرەبی
کراوه به کوردی.